

Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis

Studia ad Bibliothecarum Scientiam Pertinentia XIII (2015)

ISSN 2081–1861

Sabina Kwiecień

Nieznane czy zapomniane konspiracyjne tomiki poetyckie 1939–1945 (monografia Krzysztofa Woźniakowskiego *Marginalia i obrzeża*)¹

Dorobek naukowy profesora Krzysztofa Woźniakowskiego – cenionego i wytrawnego literaturoznawcy oraz prasoznawcy, dotyczy w głównej mierze kultury literackiej i artystycznej doby II wojny światowej². Jerzy Myśliński pisze: „pozycje jego autorstwa mają znaczący ciężar gatunkowy, są to: *W kręgu jawnego czasopiśmiennictwa literackiego Generalnego Gubernatorstwa (1939–1945)* z 1997 roku, *Prasa – kultura – wojna. Studia z dziejów czasopiśmiennictwa, kultury literackiej i artystycznej lat 1939–1945* (1999) oraz syntetyczna publikacja z 2001 r. pt. *Polskojęzyczna prasa gadzinowa w tzw. Starej Rzeszy (1939–1945)*³. W roku 2013 otrzymaliśmy dziesięć szkiców *Marginalia i obrzeża. Szkice o zapomnianych konspiracyjnych tomikach poetyckich lat 1939–1945*. Większość dotyczy polskiego konspiracyjnego ruchu wydawniczego Generalnego Gubernatorstwa i ziem włączonych do Rzeszy w czasie drugiej wojny światowej. Dopełnieniem są teksty poświęcone jawnym *Wojennym książeczkom Magdaleny Samozwaniec (1942–1943)* i *Godzinom czekania* Zbigniewa Mystkowskiego. Prace, jak informuje autor, powstawały na przestrzeni lat 1999–2013. Publikacja wyszła w serii „Literatura” opolskiego wydawnictwa Scriptorium.

¹ K. Woźniakowski, *Marginalia i obrzeża. Szkice o zapomnianych konspiracyjnych tomikach poetyckich lat 1939–1945*, Opole 2013, s. 224.

² Autor m.in. prac: *Polska literatura Wileńszczyzny 1944–1984* (w 1985 r.), *Między ubezwłasnowolnieniem a opozycją. Związek Literatów Polskich w latach 1949–1959* (w 1997 r.), *W kręgu jawnego piśmiennictwa literackiego Generalnego Gubernatorstwa (1939–1959)* (w 1997 r.), *Prasa-kultura-wojna. Studia z dziejów czasopiśmiennictwa, kultury literackiej i artystycznej lat 1939–1945* (w 1999 r.), *Polskojęzyczna prasa gadzinowa w tzw. Starej Rzeszy (1939–1945)* (w 2001 r.), *Prasa-kultura-wojna. Studia z dziejów czasopiśmiennictwa, kultury literackiej i artystycznej lat 1939–1945. Seria druga* (w 2005 r.), *Bibliografia jawnych druków polskojęzycznych Generalnego Gubernatorstwa* (w 2008 r., wspólnie z B. Górą), *Polskojęzyczna prasa gadzinowa czasów okupacji hitlerowskiej 1939–1945: studia i szkice zebrane* (2014 r.).

³ Zob. J. Myśliński, *Prasoznawstwo w Instytucie Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa*, „Konspekt” 2004, nr 19.

Trudno przecenić wagę tych szkiców, w których autor prezentuje zapomniane, czy nieznane tomiki wierszy (Tadeusza Ulewicza, Adam Włodka, Magdaleny Samozwaniec, Zbigniewa Mystkowskiego, Tadeusza Chrościelewskiego, Czesława Kulebiaka, czy Aleksandry Mianowskiej). Przywraca pamięć autorów, którzy jak sam podkreśla, nie należeli do grona wybitnych twórców. Zasadniczym celem podjęcia trudu badawczego jest wzbogacenie wiedzy, jak pisze profesor - *o skomplikowanej, jakże różnorodnej kulturze literackiej tamtego okresu*. Wartością szkiców jest ustalenie, opisanie i zinterpretowanie faktów, trudnych do zweryfikowania. Prace, jak wszystkie profesora, przynoszą znaczący wkład do dziejów konspiracyjnego ruchu wydawniczego i podziemnej książki, poszerzając dotychczasową wiedzę.

Poczet szkiców rozpoczyna rozprawa *O Wolność Tadeusza Ulewicza (1940) – pierwszy konspiracyjny zbiorek poetycki?* (s. 11–24). Czytelnikowi przybliżony został podziemny tomik poetycki przyszłego historyka literatury. To odkryty na nowo dziesięciostronicowy zbiorek, zawierający sześć wierszy i podpisany pseudonimem Przemko Hreczecha. Co ciekawe, *O wolność* to prawdopodobnie najwcześniejszy tomik poetycki, wydany konspiracyjnie w latach 1939–1945. Profesor podkreśla, że tezy o całkowitym pierwszeństwie zbioru wśród podziemnej poezji nie można udowodnić. Jest on jednak bez wątpienia pierwszym wydawnictwem konspiracji, w którym opublikowano utwory jednego autora, powstałe w czasie wojny.

Szesnaście książeczek – Adama Włodka, wydanych staraniem ich autora - to temat kolejnych rozważań (s. 27–65) w *Marginaliach i obrzeżach*. Wśród nich znalazł się utwór dla dzieci *Mruczek w butach*, do której ilustracje wykonała żona autora – Wisława Szymborska (zob. s. 52). Podziemne cimelia Włodka dostępne wąskiej grupie odbiorców stanowiły formę bibliofilskiej zabawy. Przedstawienie działalności edytorskiej i twórczości krakowskiego poety Włodka to uświadomienie czytelnikowi jak istotny element stanowi ona w dziejach krakowskiej konspiracji literackiej.

Trzeci szkic to odsłona poezji Zdzisława Marii Okuljara (s. 65–78). Poety zapomnianego nawet przez badaczy literatury i kultury literackiej czasów II wojny światowej. Autor *Marginaliów...* przenosi nas z Krakowa poza Generalne Gubernatorstwo do Żywca. Tomik poetycki *Gargantu* ukazał się w 1942, w 44 egzemplarzach, opatrzony okładką z drzeworytem – Zygmunta Jaworskiego, z podaniem Krakowa jako miejsca wydania. Przywrócona do pamięci kronika miłosna Okuljara pokazuje, że wiedzę historycznoliteracką wciąż uzupełniamy o zapomniane lub nieznane fakty.

Następna rozprawa poświęcona została *Królewnie śmieszce* oraz *Fraszkom* dwóm Magdaleny Samozwaniec (s. 79–99). Pierwsza z nich adresowana była do dzieci, druga to zbiór fraszek i wierszyków erotycznych. Kolejne zaprezentowane cymelium edytorskie to *Godziny czekania* Zbigniewa Mystkowskiego (s. 100–112).

W tomie (s. 115–139) znalazły omówienie poetyckie zbiory Tadeusza Chrościelewskiego, wydane w Mińsku Mazowieckim; *Rozdroża* Zofii Jaremko-Pytowskiej

(s. 139–154); *Głód przesyty* Czesława Kubalika, wydany w Poznaniu (s. 181–195) oraz ostatni konspiracyjny tomik czasów drugiej wojny światowej – *Listy Aleksandry Mianowskiej* (s. 195–221). Jeden ze szkiców, autor poświęcił nie autorskim książkom, tylko antologii lwowskiej grupy „Żagiew” (s. 154–177).

Autor przedstawił czytelnikom postaci zapomniane, których prac nie odnotowano nawet w bibliografiach. Drobiazgowo kwerendy pozwoliły na poszerzenie wiedzy z zakresu dziejów okupacyjnej książki. Odbiorcy otrzymali znaczącą pozycję historycznoliteracką, opartą na szerokiej bazie źródłowej.

Prezentowana praca została starannie opracowana. Posiada jasną konstrukcję. Szkice uporządkowane zostały według chronologii tematycznej. Docenić należy bogaty materiał ilustracyjny i aparat pomocniczy, w postaci indeksów, spisu ilustracji zawartych w omawianej książce. Do tomu została dołączona informacja o pierwodrukach szkiców. Postawiony przez autora cel zwrócenie uwagi na zapomniane zbiory wierszy, wydane w okresie okupacji hitlerowskiej został w pełni osiągnięty. Trud badawczy podjęty przez profesora inspiruje. Można mieć nadzieję, że w niedalekiej przyszłości czytelnicy otrzymają kolejną książkę profesora Woźniakowskiego.